

krščanskega generala brez boja in kaplje krvi; njegova osupnena in prestrašena vojska je pobegnila v Gorjance. Pri njej je bil tudi Barabaš.

(Konec prihodnjič.)

Marija Antoinetta.

Spisal in v ljubljanski čitalnici na korist „Narodne Šole“ govoril Fr. Šuklje.

Ako sem denašnjemu predavanju v predmet izbral življenje najlepše in najnesrečnejše kraljice francoske, bil sem si v svesti mnogih težav, katere izvirajo iz tega podjetja. Težave so dvojne: formalne in stvarne. Formalne, ker je silno težko, v kratko odmerjenem času premagati prebogato tvarino in plastično predstaviti jedno najsilnejših žaloiger človeške povestnice; stvarne pa, ker se strankarska strast ni ustavila pred grobom Marije Antoinette, temveč se pohlepno lotila njenega spomina dolgo potem še, ko je ona že davno spavala v tihi gomili. Kdor količkaj pozna zgodovinske vire te dobe, bode mi gotovo pritrtil, da je težavno, ustvariti si resnično in istinito podobo nesrečne kraljice in — vendar jo mora imeti povestničar živo pred seboj, ako hoče narisati življenje in boj, zmote in kreposti, krivdo in pogin svoje junakinje. Ali predmet, dasi težaven, je ob enem interesanten — in to me utegne opravičevati vsaj deloma tudi pri slavnem občinstvu.

Marija Antoinetta, petnajsti otrok velike cesarice Marije Terezije, rodila se je 2. novembra 1755., tisti dan po strahovitem lizbonskem potresu. Baš takrat se je pripravljala ona imenitna prememba v diplomatičnih razmerah, vsled katere se je Francija, doslej smrtna sovražnica avstrijski dinastiji, trdno zavezala z Habsburžani proti podjetnemu pruskemu kraljestvu. Rodbinska zveza je imela utrditi novoskleneno prijateljstvo in izbrali so Marijo Antoinetto, da se poroči s francoskim prestolonaslednikom Ludovikom. Dne 15. maja 1770. se zvrši poroka in komaj štirinajst let in pol stara kraljičina zapusti avstrijsko domovino, loči se s solznimi očmi od ljubljene matere ter gre na pot v daljšo Francijo. Tam na francoski meji, pri Kehl, pričakovali so jo francoski plemenitaši; velikansk salon je bil tam napravljen z dvema sobama, jedna za avstrijsko, druga za francosko spremstvo. Tu se je morala mlada nevesta popolnem preobleči, kajti po strogi francoski etiketi ni smela niti jednega komada svoje oprave s seboj vzeti v novo svojo do-

movino. Potem je šla dalje proti Versaillesu na francoski dvor, mlademu, le za jedno leto starejšemu ženinu v naročaj. Po vsej deželi so se obhajale sijajne slavnosti na čast ženinu in nevesti. Pri tej priliki je nastala v Parizu, ko so na plače Louis XV. umeten ogenj užgali, tako strahovita gneča, da je na mestu več stotin ljudij bilo usmrtenih. Že takrat so videli nekateri črnogledi v tej nesreči prav slabo znamenje za mladi zakonski par.

Takoj pa se je pokazalo, da je ves položaj avstrijski kraljičini silno neugoden. Ona sama še ni bila kos težavni nalogi; po letih skoraj še otrok, bila je zaostala v svojem znanji, zanemarjena v svoji odgoji. Kompetenten pisatelj Arneht nam pripoveduje, da je le slabo pisala ter nobenega jezika ni pravilno govorila. Poleg tega je bila preživa, lahkomiselna in za vsako resnobno delo prelena; lišp in kras, diamanti in zabave, to jej je rojilo po glavi. Vender je imela dokaj lepih lastnostij; bila je dobrohotna, odkritosrčna, duhovita, in če je le hotela, zelo ljubezniva. Sploh je bila vsa njena prikazen obdana s čudovito gracijoznostjo, katera je očarala vsakega, ki je občeval ž njo. Smelo trdim, da bi bila v drugih razmerah iz obilega zaklada prirojenih krepostij in naravnih darov se razvila krasna žena, pravi biser njenemu spolu — ali v teh letih je potrebovala modrih svetov in trdne zaslombe, kje pa bi jih mogla najti v okuženem ozračji versaillskega dvora! Njenega soproga označil bodem kasneje, za sedaj le nekaj besed o drugih njenih sorodnikih. Stari kralj, Ludovik XV., ded njenega moža, ves pogreznen v pregrešne svoje strasti, ni se brigal ne za svoje vladarske dolžnosti, ne za odgojo svojih otrok; v velikih potezah je srkal življenske slasti ter vladanje prepuščal svoji nesramni priležnici Du Barry in njenim kreaturam, ki so gospodovali po nesrečni deželi. Njegove hčere, dauphinove tete, bile so póstarne, zlobne, zavistne in slaboglasne intrigantije in Marija Antoinetta je bila od te strani v vedni nevarnosti. Tudi njena šurjaka nista bila boljša: starejši, grof de Provence, zvit in licemersk, drugi, Artois, razuzdan in zapravljiv. Kmalu potem, ko je prišla na Francosko, moral se je minister Choiseul, ki je posredoval pri njenem zakonu, umakniti drugi, Avstriji neprijazni stranki in v novem ministerstvu so sedeli le njeni protivniki; na dvoru samem pa je bilo pri vsej elegantnosti vnanjih oblik vender vse gnilo in podkupljivo, sebično in brezvestno. Kak položaj tedaj za mlado nedolžnost sredi splošne spridenosti in podlosti!

1774. zbolí Ludovik XV. za osepnicami in z odkritim veseljem, z burno radostjo je čul francoski narod, da je zaničevan in sovražen vladar 10. maja svojo dušo izdihnil. Nikdo se ni brigal za okuženo

njegovo truplo, z glasnim vriščem se gnetó brezštevilni dvorniki k Ludoviku in Mariji Antoinetti, klanjat se novima vladarjema. Imeniten trenutek, ko sta prevzela toliko odgovornost, pretrese močno njiju mlada srca, ginena padeta na kolena in goreče molita: „Bog, varuj in vodi naju, premlada sva za vlado!“

In v istini, bila sta nepotrebna neposredne nebeške pomoči!

O prvi dobi, katero je Marija Antoinetta preživela na Francoskem do l. 1780., poučeni smo sedaj popolnem natančno, ne po strankarskih in nezanesljivih memoirah, temveč po avtentičnih pismih, katera je avstrijski poslanec v Parizu Mercy d'Argenteau tajno pošiljal skrbeči materi, Mariji Tereziji. Reči moram, da v vsej zgodovinski literaturi morda ne poznam bolj zanimive knjige, nego obširno to zbirko, katero sta izdala Arneth in Geoffroy pod naslovom „Correspondance secrète entre Marie Therèse et le comte Mercy d'Argenteau“. Ako sodimo Marijo Antoinetto po teh tajnih poročilih, katera je narekovala le udanost do slavne cesarice in prav roditeljska skrb za mlado francosko kraljico, potem je bila takrat pač pravi vzgled lehkomišelnosti in lehkžive, časih tudi malo koketne žene. Znane so vam morda čudne mode tedanjega časa, n. pr. one ekscentrične frizure, ki so bile tako visoke, da uboge dame še v kočijah niso mogle po konci sedeti, temveč so bile prisiljene, ali sključeno se držati, ali pa glavo pri oknu ven moliti. Za norosti teh mod pa je bila baš Marija Antoinetta merodajna avtoriteta in njen vzgled, ki se je hitro posnemal po vsej deželi, prouzročeval je mnogo neprilike in potrate. Veliko bolj nevarno je bilo, da je Marija Antoinetta rada visoko in strastno igrala ter pri prepovedanih hazardnih igrah prečula večkrat do 5. ure zjutraj. Njen mož, dobri in za svojo osebo jako štedljivi Ludovik, ki je bil nesrečen, če je le en sam tolar v igri izgubil ter od vseh iger najrajši igral „Colin-Maillard“, t. j. slepe miši — plačal je sicer brez ugovora precej visoke svote, če je bila njena blagajnica prazna, — ali tudi, neoziraje se na vendar izdatne izgube (do 15.000 gld. jedno noč), imelo je to pretirano igranje vendar obilo slabih nasledkov. Kaj rada se je kratkočasila kraljica pri konjskih dirkah, po gledališčih in plesih; jedenkrat se je pripeljala celó v fiakerji in maskirana na maškerado v pariški operi ter se tam zabavala incognito z nepoznanimi gospodi. Ker je ljubeča njena narava hrepenela po prijateljstvu, izbere si nekaj prijateljic, ali tako neprevidno, da svoje zaupanje nakloni sebičnim in nevrednim osobam. V to vrsto spadajo najimenitnejši njeni družbeniki, posebno grofica Jules Polignac in njeni sorodniki, ki so, zlorabeči iskreno nagnenost Marije Antoinette, nesramno plenili državno blagajnico. Tudi na to se kraljica ni

ozirala, če so bile njene prijateljice na dobrem glasu ali ne, in nič je ni oviralo, da je imela grofica Polignac občeznano intimno znanje in da je madama Guemenée, ločena od svojega soproga, javno živela z vojvodom Coigny-jem. Kaka pa je bila njena moška družba! Nravstveno spačeni, oholi kavalirji, brez pravega častnega čuta, elegantne marijone, ki so se zabavljali z dvoumnimi dovtipi in navadnim opravljanjem.

Kako jej je ta družba ugajala, vidimo iz sledečega slučaja. Ko je Marija Antoinetta nekdanj za dobrici zbolela, ostali so štirje kavalirji: Guines, Lauzun, Bezenval in Ezterhazy štirinajst dni, vsak dan od 7. zjutraj do 11. ure zvečer pri njej in avstrijski poslanec, ki nam poroča ta detail, imel je obilo posla, da je predrzneže vsaj čez noč odpravil iz njene sobane, — v tem, ko svojega soproga niti blizu ni pustila. Tudi sicer njeno vedenje ni bilo spretno in previdno; da francoska etiketa, premišljena in preračunjena do zadnje pičice, ki je n. pr. strogo določevala, kdo ima visoko čast, vsako jutro držati desni rokav kraljeve srajce in kdo levega, ni dopadala kraljici, je povsem naravno; vendar je bilo zelo nespametno, da je često prezirala vse te običaje, da se je v priprosti obleki z malim spremstvom po noči sprehajala po versailških vrtovih in se pri takih prilikah v pogovore spuščala z ljudmi, kateri so se vsaj delali, kakor da je ne bi poznali. Jednake neprevidnosti so prouzročevale, da so zlobni jeziki kmalu Marijo Antoinetto kot razkošno in razuzdano žensko razglašali. Še bolj napačno pa je bilo, da se je ona časih tudi v politiko vtikala, čisto po svoji trmi, dasi v državniških poslih takrat ničesar razumela ni. Posebno škodljiv je bil njen vpliv, ko je strmoglavila Turgota in Malesherbesa, jedino pošteno in razumno ministerstvo, katero je hotelo odpraviti najbolj vpijoče krivice in preosnovati strohnelo državo. Nasprotujé tema poštenjakoma, podpirala je takrat Marija Antoinetta vse one grozovite zlorabe in nereda, kateri so bili kasneje povod velikanskemu francoskemu prevratu!

Ali vendar ne smemo preostro soditi uboge Marije Antoinette! Najbolj neugodno je vplivalo na mlado kraljico, da Ludovik ni bil pravi soprog zánjo. Pač mu gre vsa čast, kar se tiče njegove poštenosti, njegove štedljivosti in zvestobe, njegovega dobrega srca; ali vse te lepe čednosti niso ničesar koristile, ker Ludovik ni imel nobene energije in sploh nobenih, vladarju potrebnih svojstev. Bil je silno neroden v svojem vedenju, slaboten in odvisen kakor otrok, len in neokreten v svojem mišljenju. Za državne opravke ni imel ne razuma, ne veselja; lov mu je bila najljubša zabava; potem se je rad uril v ključarstvu in najbolj vesel je bil, če je mogel ukrasti se iz elegantnih salonov in se

zapreti v svojo delavnico, kjer je s svojim mojstrom, ključarjem Gaiminom, pridno delal s kladivom in pilo. Okoren in malobeseden, v posmeh vsemu dvoru, bil je v vsakem obziru pravo nasprotje k blesteči kraljici. Vender bi bila čistost njegovega značaja gotovo jako blagodejno vplivala na mlado Marijo Antoinetto, ako se njegovi nerodnosti ne bi bila pridružila druga stvar, katere zgodovinar nikakor ne sme prezirati, ako hoče psihologično razvijati značaj Marije Antoinette. Bojazljivost namreč in hladnost Ludovikova je šla tako daleč, da je bila kraljica še sedem let in pol po sklenenem zakonu le po imenu, ne pa v istini njegova soproga. Bizaren ta faktum je sedaj neovržno dokazan in iz premnogih pisem Marije Terezije razvidamo, kako zeló je nesrečna ta razmera žalila in skrbela cesarico. Ta skrivnost je bila znana tudi versailleskemu dvoru, deloma po krivdi nepremišljene kraljice — in to je bilo njej tembolj nevarno, ker se je Ludovikov brat, grof Provence, sedaj trdno zanašal na to, da mora nasledništvo pripadati njemu in njegovim sinovom. Če premišljamo obupni položaj mlade kraljice, moramo priti do prepričanja, da bi tudi njeno vedenje bilo po vsem drugačno, če bi takoj bila postala soproga v pravem pomenu in če bi bila zgodaj okušala sladko materinsko srečo. Naš sklep je tembolj opravičen, ker se v istini po l. 1781., po porodu dauphina, predružači njeno vedenje; sedaj postane resnejša, hrupnih zabav si ne želi več in tudi o njeni zapravljenosti ne moremo več tožiti.

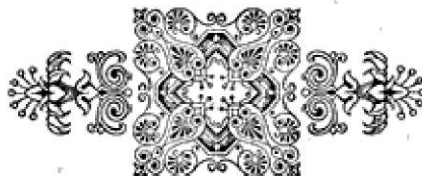
Ali ta izpreobrnitev je bila že prekasna. Preveč je bilo oškodovano dobro ime kraljice od zlobnih jezikov in smrten udarec mu je dala ona umazana pravda, katera je svetovno znana pod imenom „l'affaire du collier“. Zdaj vemo, da je pri vsem velikanskem škandalu največ kriv frivolni kardinal Louis de Rohan, kateri si je nameraval „kupiti“ z dragocenimi diamanti izgubljeno milost Marije Antoinette, ter je pri tej priliki v roke prišel tolpi navihanih sleparjev in tatov; znamo, da se Mariji Antoinetti niti sanjalo ni o nemarnih teh spletkah — ali tedanji svet je sodil drugače in po vsem svetu so se razglašale nesramne govorice ob ubogi francoski kraljici.

Ali med tem, da je plemstvo zavratno napadalo kraljico, in v svoji zaslepelosti intrige kovalo proti zastopnikoma francoske monarhije, zvrševal se je polagoma oni prevrat javnega mnenja, iz katerega se je rodila francoska revolucija. Čas nam ne dopušča, ozirati se na uzroke čudovite prikazni. Le to moram omenjati, da je bil ta prevrat, opravičen po tisočletni bedi francoskega naroda, — kateri je zastonj olajšanja svojih bremen pričakoval od nevrednih ali nezmožnih vladarjev, — v prvi vrsti obrnen le proti krivični družbeni razredbi in svoboščinam

privilegovanih stanov, — nikakor pa ne proti monarhiji sami. Še je bilo mogoče v onem zornem majniku novoporojene svobode, da se kralj sam na čelo postavi potrebnemu prenavljanju ter da se dožene z reformami, kar se je potem nameravalo doseči z revolucijo. Saj je tudi kraljeva korist odločno zahtevala, da se omeje svoboščine plemstva in duhovščine, da se davki bolj enakomerno razdelé, da se zavaruje enakost pred zakonom ter talentu tudi iz nizkih socialnih krogov pot odpre k višjim dostojanstvom. Previden in energičen vladar bi se bil z veseljem polastil ponujane prilike ter s krepko roko skrbel za državno blagost, ob enem pa za svojo moč in slavo. Ali kako bi mogli toliko inicijative pričakovati od slabotnega Ludovika XVI. in kako bi mogli misliti, da se bode ponosna in razvajena Marija Antoinetta brez ugovora udala v izpremenjeni položaj ter hipno postala konstitucionalna kraljica!

In tako se je razvijala francoska revolucija z elementarno silo, v prah zdrobivša fevdalno državo, ž njo vred pa tudi francosko kraljestvo. Iz državnih stanov, katere je Ludovik XVI. od denarne stiske prisiljen, sklical na 5. maja 1789., rodilo se je narodno zastopstvo, „l'assemblée constituante“ in kralj mora privoliti v to imenitno izpremembo. Ko potem na dvoru zmaga aristokratski vpliv, ko kralj potem priljubljenega ministra Neckerja odstavi in 30.000 mož okoli Pariza in Versaillesa zbere, počí krvavi upor v glavnem mestu, vojska se kaže nezanesljiva, in 14. julija se polasti pariško prebivalstvo Bastille, razruši jo — in od sedaj je bila absolutna vlada nemogoča! Sedaj se začó izseljevati kolvodje francoskega plemstva, grof Artois, rodbina Polignac, vsa nekdanja tovarišija Marije Antoinette, vse beží čez mejo, s seboj jemaje svojo spačenost in nezmožnost, svojo prevzetnost in svoje kovarstvo. V dveh mesecih, avgusta in septembra, bil je uničen stari fevdalni sestav in temelj položen novodobni državi in družbi.

(Konec prihodnjič.)

Marija Antoinetta.

Spisal in v ljubljanski čitalnici na korist „Narodne Šole“ govoril Fr. Šuklje.

(Konec.)

Nemirno je vrelo v bližnjem Parizu in kraljeva rodbina v Versaillesu se je začela bati za svojo varnost. Zato pokliče Ludovik udani polk flanderski, da skupaj s telesno stražo brani kraljevi grad ljudskih napadov. Pri tej priliki napravi kraljeva garda častnikom omenjenega polka sijajno pojedino, ki je privabila mnogo gledalcev in deležnikov. Vino je razgrevalo vročekrvno občinstvo, pomenljive pesni se razlegajo po veliki dvorani, kakor staroznana: „Oh Richard, oh mon roi, l' univers t'abandonne“ in navdušenost vskipi do svojega vrhunca, ko se med gosti prikaže kralj s svojo ženo in dauphinom, burno pozdravljen od royal-družbe. Ovacija je bila sicer nedolžna in peščica zbranih vojakov in dvornikov gotovo ne bi mogla preprečiti ustave ali užugati veliki Pariz. Vender se kmalu raširjajo pretirane pravljice o „dvornih zarotah“ po mestu, pariško prebivalstvo, zbegano po draginji, veruje jim tem rajše, ker se je Ludovik baš takrat ustavljal škodljivemu „proglašanju človeških pravic“, s katerimi bi se imela pričeti nova ustava, — in tako se rodi v nižjih krogih naroda sklep, da hočejo v Versailles, češ, da bodo kralja primorali, vzprejeti omenjeno deklaracijo in pomagati stradajočemu ljudstvu. V istini se odpravi 5. oktobra velikanska drupal v Versailles; tū so bili namešani ženske in moški, na čelu jim razvpiti sodni pisar Maillerd, zbrana je bila vsa sódruga velikega mesta in pridruži se jim ogromno krdelo radovednih zijalcev. V kaotičnem neredu se privali v Versailles, defilirajo v zbornici ter pošljejo deputacijo h kralju, ki je bila dobrohotno vzprejeta. Na večer stoprav pride poveljnik pariške narodne straže, Lafayette s svojimi bataljoni; on napravi mir, zavaruje grad s stražami ter jamči kralju za popolno varnost njegove rodbine in palače. Pomirjena po njegovih obljubah potolaži se tudi Marija Antoinetta in leže v posteljo, da se vsaj nekoliko spočije po toliki razburjenosti. Ali kmalu jo vzbudé na strašen način! Celo noč so lazili pariški rovarji, deloma podkupljeni in našuntani okoli grada, da bi našli kak vhod v kraljevo palačo. Proti jutru se jim vender posreči, sedaj deró naravnost proti sobani kraljice, da bi jo usmrtili, in že ropotajo pred njenimi durimi. Le junaštvo nekaterih stražnikov, ki so do zadnjega dihhljaja branili vrata, reši prestrašeno Marijo Antoinetto; na pol oblečena ubeži

napadalcem ter prihiti h kralju. Sedaj še le priteče tudi Lafayette ter prepodi druhal iz grada; kralj se pokaže na balkonu, vzprejme ga tisočerni klic: „V Pariz, v Pariz!“ — in ne ostaje mu drugega, nego udati se v svojo usodo in preseliti se v glavno mesto, v razbeljeno žrelo vróčega ognjenika. Dne 6. oktobra ob 1. uri popoldné se odpravi velikanski sprevod, velika kočija, v kateri je kraljeva rodbina vkupe stlačena, pomika se počasi skoz goste tolpe, krog nje pa se drvé krdela pijanih babúr in razgrajajočih moških, ki na kraljevo rodbino kazaje na vse pretege kriči: „Tù Vam peljemo peka in pekinjo in pekovskega fanta!“ Kak prizor je to moral biti Mariji Antoinetti, ponosni hčeri avstrijskih vladarjev!

Ne bodem tù preiskaval, kdo je prav za prav prouzročil oktoberske neredne; vprašanje, če jih ima vojvoda Orleanski na svoji vesti ali, kakor trdita Sybel in Haissir, celó Lafayette sam, nas tukaj tudi ne zanima. Le to moram poudarjati, da je imela preselitev kraljeve rodbine in narodne zbornice v glavno mesto, jako važne in usodne nasledke. Kajti na žarečih pariških tleh, med prebivalstvom, razjarjenim po političnih klubih in demokratičnih govornikih, podpihovanim od radikalnega časopisja, ni imel niti kralj niti zbornica prave prostosti več. Gospodar v Franciji bila je odsehmal ljudska masa in oni, ki so jo imeli v svoji oblasti.

Kako žalostna pa je bila izprememba za Marijo Antoinetto, odkar se je preselila v pariške Tuillerije! Nič več sprehodov in gledaliških predstav, nič več prijateljskih pogovorov v veselem krogu — vsak dan je donášal nove skrbi in novo poniževanje! Ali baš izpremenjeni položaj vpliva čudovito na njeno po svoji naravi blago srcé in v viharji nezgode dozorevajo krasno vse plemenite lastnosti njene duše, katerih smo zaman iskali v solčnih srečnih dnevih. Požrtovalna ljubezen do soproga in dece, živo občutje za dolžnosti vladarskega dostojanstva, ponos, energija in vztrajna delavnost — vse te lastnosti lepšajo njeno podobo. Le škoda, da politične situacije vender ni prav umela; da se je stara fevdalna država na vse veke preživela, bilo je sicer jasno tudi njej, ali z ustavno-monarhično stranko se vender ni mogla nikdar sprijazniti, nikoli ni odkrito podpirala njenih voditeljev, nikdar ni uvidela, da se kraljeva vlada ne dá ohraniti drugače, nego s podporo ustavnih idej. Pogajala se je sicer na skrivnem tudi z *Mirabeau*-om, ali iz njene korespondencije s cesarjem Leopoldom II. se vender vidi, da mu ni zaupala in da njeno obravnavanje ni bilo odkrito. Sicer je pa *Mirabeau*, poleg Dantona najsilnejši državnik francoske revolucije, umrl že 2. aprila 1791. l. in ž njim je izgubil francoski kralj zadnjega

zaveznika, kateri bi bil morda še mogel pomiriti razgrajajoče valove, predno s silnim naporom razbijejo poškodovano ladijo, francosko monarhijo.

Po Mirabeaujevi smrti postane položaj kraljeve rodbine v Parizu še bolj opasen in Marija Antoinetta osamljena, brez prijateljev in zaslonbe, sklene s kraljem in z vso obitelji pobegniti iz Pariza do belgijske meje. Koncem aprila 1791. bil je beg že dogovorjena stvar. Ne dá se tajiti, da je bila ta misel sama na sebi jako nesrečna; baš takrat se je pripravljala neka izpremema v javnem mnenji; francoski narod je hotel uživati sad revolucije in ni nič kaj maral za nove prevrate. Trebalo je tedaj, da kralj mirno čaka na vseh tega pretvorjenja ter krepko podpira zmerno stranko proti radikalnim rovarjem. Kakor hitro pa pobegne čez mejo, pod varstvo tuje vojske in k izseljencem, bilo je gotovo, da se bode ves narod vzdignil za nove ideje in proti monarhiji. Dobro je to spoznal cesar Leopold II. in tedaj je odločno odsvetoval svoji sestri neprevidno to namero. Ali zastonj! Na večer 20. junija pobegne kraljeva rodbina iz stolnega mesta. General Bouillé, zvesto udan svojemu kralju, razpostavil je po vsej cesti do meje majhna krdele huzarjev in dragoncev, da bi varovali begunce; grof Fersen pa, švedski plemenitaš, ki je gojil romantično ljubezen do lepe Marije Antoinette, preskrbi jej potni list, glaseč se na livlandsko baronesso Korff z dvema otrokoma in spremstvom; kralj sam, v strežaja preoblečen, bi jo moral spremiti. Ali kako nerodno se je zvršil ves načrt! Že kolosalna kočija, katero so si navlašč dali napraviti, preobložena s kofri, zaboji in škatljami, morala je vzbuditi občno pozornost. Potem ni bilo nobenega zvedenega in energičnega moža zraven, kateri bi znal pogajati se s poštarji in postiljoni. General Bouillé je bil sicer v ta namen priporočil marquisa d'Agoulta, povsem sposobnega za tak posel, ali k vsej nesreči sklicuje se madama Tourzella, odgojiteljica kraljevih otrok, na svojo pravico, spremljati svoje gojence — in etiketa je bila močnejša od zdravega razuma: d'Agoult ostane v Parizu in madama Tourzella sede na njegovo mesto. Vender se je iz prvega videlo, da se bode beg posrečil. Srečno zapusté begunci Pariz in polni veselih nád drdrajo po prašni cesti proti svojemu smotru. Tako pridejo do postaje S. Menehould, kjer jih pričakuje oddelek konjice; ponižno pozdravlja častnik, kočiji se približujé, visoke potnike in nesrečni Ludovik je tako nepreviden, da mu odzdravlja in glavo skozi okno pomoli. Mrak je bil — ali vender ga spozna poštar Drouet, bivši dragonec in vnet privrženec novih idej. Takoj mu je vse jasno; ker jih zarad konjikov ni mogel na mestu ustaviti, zajaše konja ter po stranski poti v temni noči dirja proti mestecu Varennesu, kamor je cesta držala. Tù vzbudi

svojega prijatelja, občinskega prokuratorja svečarja Sausse-a in z nekimi somišljenci vkupe skleneta ustaviti begunce.

Varennes je majhno mestece, katero deli reka Aire v gorenje in dolenje mesto; čez to globoko vodo drži most, do katerega je takrat držala ozka pot pod nekim obokom. Bouillé je bil tudi sem poslal šestdeset huzarjev pod poveljem svojega sina in častnika Raigecourta; gotovo je, da bi to krdelo lahko rešilo kralja grozeče opasnosti, kakor hitro bi bila oba častnika storila svojo dolžnost. Ali mlada plemenitaža nista bila kos svoji nalogi; namesto da bi svoje ljudi vkupe držala in kraljevemu vozu v gorenje mesto naproti šla, čakajo ga do 11. ure v spodnjem mestu in ker ga le ni, gresta mirno v svojo sobo, huzarji pa se raztresejo po krčmah. Ko tedaj kraljevi voz o polunoči pride v Varennes, ne najde niti huzarjev, niti konj za preprego. Iščejo in iščejo po gorenjem mestu, napósled hočejo vender z utrujenimi konji čez most v dolenje mesto. Ali pod obokom jih že čaka Drouet s svojimi pristaiši, ustavijo jih z napetimi puškami in Sausse kot uradna osoba zahteva njih potni list ter pozove potnike, da gredó ž njim v njegovo stanovanje. Dela iz prvega, kakor ne bi poznal potnikov, ali skrivaj pošilja po bližnjih vaséh svoje posle, povsod se bije plat zvoná, od vseh stranij se privale oboroženi kmetje in narodni gardisti — in ko je bilo dovolj ljudstva vkupe, stopi Sausse pred kralja ter s prstom kazaje na kraljevo podobo, ki je na steni visela, pravi z mirnim glasom: „Sire, to je Vaša podoba!“ Upirati se vedno rastoči množici ni bilo mogoče in drugo jutro že je morala kočija in v njej kraljeva obitelj nazaj — v Pariz!

Žalostni nasledki kraljevega bega so se kmalu pokazali. Že jesenske volitve za novo zbornico so izdatno ojačile republikanski živelj v parlamentu; zastopali so to stranko posebno Girondisti, briljantni govorniki, pošteni rodoljubi, ali nepraktični sanjači. Ravno Girondisti prisilijo kralja, da je 20. aprila 1792. Avstriji in njenim zaveznikom vojsko napovedal. H kaotičnemu notranjemu neredu se pridružijo sedaj vse grozovitosti vnanje vojske. Kralj sam je bil v največji zadregi; ali bode v istini odkritosrčno se bojeval zoper združene vlasti, zoper sorodnike svoje žene, od katerih je vender pričakoval pomoči in rešitve? Tako je postala njegova politika dvoumna in neresnična; na videz se je bojeval s protivniki, s katerimi je tajno korespondiral. Tudi bistroumna Marija Antoinetta ne čuti tega nasprotja: odločno odbijaje vse poskuse ustavne stranke, zlasti Lafayettea, kateri se sedaj trudi, da reši prestol in vladarja, pričakuje ona svoje rešitve le od vnanjih dvorov in armad — in s tem je pretrgala vezí, ki so od nekdanj združevale francoski narod s svojimi naravnimi zastopniki, francoskimi kralji.

To pa dobro porablja kolovodje radikalne stranke v Parizu. Splošna razburjenost v Parizu vzkipi še huje, ko se zve manifest sovražnega poveljnika, vojvode Brunšviškega, poln nepremišljenega žuganja in smešnih groženj. Glavni agitatorji se zbirajo že začetkom avgusta in se posvetujejo zarad napada na Tuillerije. Pri teh posvetovanjih v „Soleil d'or“, v „Cadrans bleu“, nahajamo Dantona in Camilla Desmolin-a žurnalističen talent radikalcev, tam se zbirajo Westermann, Sarterre, Amerikanec Fournier, Poljak Lazowski in drugi. Agitacija raste od dné do dné, kmalu zahtevajo pariške sekcije kategorično od narodne zbornice, naj kralja odstavi in to do 9. ure 9. avg., sicer bodo plat zvoná bili in Tuillerije naskočili.

Napad na Tuillerije je napovedan in v kraljevem gradu zbira umirajoča monarhija zadnje svoje sile k odločilnemu boju. Od vsega, nekdanj tako mogočnega plemstva prihití komaj 200 slabo oboroženih mož, da branijo kralja in prestol, od narodne straže je bilo kakih 3—4000 mož pod poveljem Mandata, odločnega moža, udanega ustavni monarhiji; najboljši oddelek so bili Švicarji, kakih 950 mož, zanesljivih in hrabrih vojakov. Kralj in njegova rodbina prebedeli so vso noč, s tesnim srcem pričakujé zornega jutra. Po Parizu vlada velik nemir; bijejo plat zvoná, po ulicah se razlega bobnanje, po predmestjih mrgolé oborožene čete in hité na svoja zbirališča. Vstanek si osnuje svoj centralni organ; na mestni hiši se ustanovi shod sekcijjskih komisarjev ter se kmalu proglasi kot novi mestni odbor. Pozovejo potem poveljnika narodne straže Mandata na mestno hišo; Mandat, ki o vsej premembi ničesar ne zna, uboga temu pozivu, ali v mestni hiši ga primejo in zavratno usmrte vrlega moža.

Poveljnik tuillerijskih braniteljev je ubit, bode li kralj sam mesto njega vodil obrambo? Le nekaj odločnosti in stvar še ni bila izgubljena. Živo to čuti Marija Antoinetta; z mečem v roki se postavi na čelo posadke, planiti na sovražna krdela, sijajno zmagati ali častno umreti — taki občutki naudajajo pogumno kraljico. Toda kralj ni ustvarjen za tako aktivno ulogo. Sicer se udá prigovarjanju svoje soproge in gré zjutraj med svoje vojake, da jih ohrabri in v zvestobi utrdi. Ali nesrečnemu se bere notranji nemir in skrb na obrazu, s svojimi bledimi potezami, svojo razmršeno frizuro je sam prava podoba obupnosti. Vender ga prvi bataljoni vzprejmejo z glasnimi živioklici, ali ko se približa topničarjem, najradikalnejšemu oddelku narodne straže, izpremeni se hipoma prizor in čujejo se gromoviti klici: „A bas le roi, à bas le gros cochon“. Osupnen in preplašen se vrne Ludovik nazaj, topničarji pak obračajo svoje kanone proti gradu. Z obupnim srcem vidi Marija An-

toinetta, da tudi v posadki ni prave jedinosti, da se nevarnost množi od trenutka do trenutka. Zunaj pa, okoli tuillerijskih vrtov se že glasé divje druhali pariških predmestij, v prvi vrsti bojeviti zavezniki iz Marseille-a in Bresta — vsi pripravljeni, da naskočijo palačo svojih vladarjev.

V tem hipu, predno počijo prve puške, posreči se pariškemu departementskemu uradniku Rödererju, da pregovori kralja, zapustiti Tuillerije in s svojo rodbino iti v zavetje narodne zbornice. Zastonj ugovarja Marija Antoinetta, zastonj poudarja, da to pomeni na milost in nemilost izročiti se neplemenitemu sovražniku — Ludovik, boječ se za življenje svojih ljubih in hoteč, izogniti se prelivanju krvi — se uda in okoli 8. ure zjutraj, še pred naskokom, zapusti kraljeva rodbina tuillerijski grad in gre v poslanško zbornico.

Narodna skupščina odkaže Ludoviku in njegovi rodbini ložo žurnalistov. Tù v tesnem prostoru in zaduhlem ozračji čaka tudi Marija Antoinetta svoje usode ter z razburjeno dušo posluša strastne napade radikalnih poslancev na francosko samovladarstvo, med tem ko zunaj razsaja grom topov in v osvojenih Tuillerijah razjarjeni narod mori njene zveste pristaše!

Dné 10. avgusta bila je uničena monarhija in novoustanovljena ljudovlada nikakor ni nameravala, prizanašati zastopnikom padle sisteme. Vsa kraljeva rodbina se mora preseliti v odurno srednjeveško zgradbo, v Temple in pariški mestni zbor je imel nalog, nadzorovati visoke jetnike. Odsehal je življenje Marije Antoinette le jedna sama nepretrgana vrsta ponižanj in bolečin, pravo mučeništvo, kakor mu v vsej povestnici človeškega trpinstva ne vém več jednakega. Ali močnejša in silnejša nego vse dušne in telesne muke je moralična moč, požrtvovalna stanovitnost izredne te žene in moralo bi biti okamenelo srce, katero bi moglo brezčutno ostati v očigled takemu trpljenju. Kaka usoda čaka nje in njenih ljubih, videla je jasno v onih grozovitih septemberskih dnevih, ko je pariška sódrga v petih dneh podavila 1300 političnih jetnikov in navadnih zločincev po raznih ječah. Tudi njeno prijateljico prince-sinjo Lamballe so ubili in barbarični morilci jej odsekajo glavo ter jo pomolé Mariji Antoinetti — pod okno. Kmalu potem se prične pravda proti njenemu soprogu, Ludoviku XVI. V radikalni stranki, katera se je bila polastila krmila, zavladalo je prepričanje, da se ljudovlada ne dá ohraniti, ako se ne usmrti zastopnik monarhije — in tako je bil Ludovik na smrt obsojen in 20. januarija 1793. l. se mora Marija Antoinetta ločiti od ljubljenega soproga; en dan kasneje trlo se je zaslep-ljeno ljudstvo okoli morišča, kjer je svojo dušo izdihnil najpoštenjši in najčistejši vseh francoskih vladarjev.

Ali kupa bridkosti še ni bila izpraznena! Dné 3. julija ukaže „odbor za javno blagost“ (comité de salut public) pariškemu mestnemu odboru, da se mora osemletni dauphin ločiti od svoje matere. Ginljivo nam popisuje njena hči, ki je preživela vse te vihre, pa se nikoli več ni zasmejala, kako je ta novi udarec presunil materinsko srcé, kako srdito se je borila kraljica zoper mestne uradnike in kako so jej odpeljali sinčka stoprav potem, ko je jeden izmed njih, pravi barbar, grozil se, da usmrti hčer, ako se mati ne udá v bridko usodo. Mladega kraljeviča so izročili potem surovemu fanatiku, čevljarju Simonu, ki je na vse načine trpinčil ubogo siroto. Niti obiskati ni več smel svoje matere, ta pa je stala po cele ure, blede obraz tiščaje proti železju svojih oken, da bi morda slučajno zagledala svojega ljubčeka, če ga njegov „odgojitelj“ kam na sprehod povéde.

Dné 2. avgusta se mora Marija Antoinetta ločiti tudi od hčere in od svakinje, rahločutne Elizabete. Nobena solza jej ne rosí očesa, saj je nekatera nesreča tako velikanska, da je niti solze ne tolažijo. Molčé zapusti svoje drage, molčé stopi čez prag. Ko slučajno z glavo na duri trči, vpraša jo nekdo, če jo je zbolelo. „Oh, ne“ — bil je odgovor, — „sedaj me nič več ne more boleti.“

Spravili so jo v Conciergerie-jo, v ječarno, ki je bila zarad tega na strahovitem glasu, ker so se sém pošiljali večjidel taki, katerim je bila namenjena smrt na giljotini. O podrobnostih tega sestanka nečem govoriti. — Kaj je bilo tudi vse ponižanje, vsa revščina proti neizmerni bolesi, ki je razjedala srcé nesrečni kraljici! Dné 3. oktobra zahteva Billaud-Varennes, jeden najstrastnejših teroristov, naj se postavi Marija Antoinetta pred revolucionarno sodišče. Predlog se vzprejme in že 14. oktobra se gnetó Parižanje gledat lepo blede ženo, z lasmi, katere je pobelila ona sama noč v Templu, — nekdam občudovano kraljico, sedaj najubožnejšo siroto na vsem širokem svetu. Pred sodiščem, sestavljenem največ iz obrtnikov, nosi se kraljica s tako mirno visokostjo, da je celó surovo občinstvo nehoté potihnilo pred veličanstvom duševnega plemstva. Mirno in jasno je odgovarjala; le jedenkrat je vzplamtelo njeno oko v sveti jezi, takrat, ko je z globoko čutenim in čudovito zgovornim odgovorom moralično uničila nesramnega obrekovalca Híberta, kateri se je drznil očitati materi protinaraven zločin s svojim sinom.

Skoraj dva dni je trajala pravda, neprestano, brez prenehanja, — a nobena slabost se ni lotila junaške kraljice. Ob 1/2 5. zjutraj 16. oktobra se proglasi smrtna sodba, mirno jo poslušá, mirno zapustí dvorano, ne da bi zinila besedico. Ko se vrne v svojo ječo, piše še nekaj

vrstic polnih najplemenitejših čutov svoji svakinji, opomina svojega sina, naj nikdar ne poskuša maščevati se nad morilcem svojih roditeljev, poslavlja se bolestno-otožno od svojih otrok — in potem se hladnokrvno pripravlja na svojo zadnjo, težko pot. Pravijo, da se jej je izpolnila srčna želja, da se je mogla izpovedati nepriseženemu duhovniku. Potem si prireja uboge ostanke svoje garderobe z onim finim ukusom, kateri jo je odlikoval v srečnejših dnevih. Na glavi bela čepica s črnimi trakovi, okoli zapestja trakovi iste boje, vrhu črnega spodnjega krila belo gornje in jopica z belo muselinasto ruto — to je bila njena toileta. Komaj je bila gotova s svojimi pripravami, že se prikaže ob 11. uri rabelj Samson. Marija Antoinetta je vender upala, da bode pariški mestni odbor vsaj toliko ozira imel, da jej preskrbi kočijo — tedaj jo za trenutek pretrese, ko zagleda izstopivši iz ječe borno dvokolnico, z golo desko pripravljeno — kraljici za sedež! Takoj pa jo zopet navdahne stari ponos in kljubu temu, da sta jej bili roki na hrbtu zavezane, vender ni bila nikoli bolj kraljica, nego baš v zadnjih svojih trenutkih!

In sedaj se pomiče dvokolnica dalje, skozi ulice, kjer je natlačeno stalo ljudstvo, večjidel nemo in tiho, kakor bi se sramovalo zločina, kateri se ravnokar vrši v njegovem imenu. Hladnokrvno se ozira Marija Antoinetta na zbrano množico, neskajeno je njeno duševno ravnotežje, le ko pridejo mimo tuillerijske palače, ko se spomina svojega soproga in svojih otrok, pretresavajo jo bolestni spomini, a takoj se ohrabri, mirno stopi z voza, mirno koraka po stopnicah k morišču. Ko iz neprevidnosti rabeljnu stopi na nogo, prosi ga: „Pardon, gospod, nisem navlašč storila.“ Še nekoliko trenutkov in Marija Antoinetta je rešena vsega trpljenja — ob 12¹/₄. pokaže Samson njeno glavo zbranimu narodu in glasno se razlega okoli morišča običajni krik: „Živela ljudovlada, vive la republique!“

Devetdeset let je minulo, odkar se je vršila ta velika žaloigra, od kar so položili truplo nesrečne kraljice v apneno jamo na Madalenskem pokopališču. Ali še dan danes obstojí nasprotje idej, katero je tedaj uničilo Marijo Antoinetto in kraljevo rodbino. Lehko naglašamo, da je misel, kakor jo je zastopala kraljica, misel neomejene, dasi pravične samovlade, za sedaj vsaj premagana in da se od dné do dné manjša število njenih pristašev. Ali tudi oni, ki s svojimi simpatijami stojé v nasprotnem taboru, bodo vender, ako imajo le količkaj čuta za zgodovinsko velikost, gineni se spominali Marije Antoinette, katera je morda v svoji mladosti grešila, kakor slabotna nežna ženska, potem pa svoje nazore zastopala z moškim pogumom ter na svetovnem bojišču premagana zánje umrla lepo smrt — smrt mučenice in junakinje!

